

ปกิณกะ

วิถีชีวิตชาวนา

สุรศักดิ์ บุรณตรีเวทย์

จากการเข้าชมชนร่วมกับนักศึกษาแพทย์ ปีที่ ๒ คณะแพทยศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ระหว่างวันที่ ๒๒ มิถุนายน ถึง ๑ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๕๕ ที่อำเภอพนมสารคาม จังหวัดฉะเชิงเทรา ได้ร่วมกับชุมชนเลือกกลุ่มประชากรเฉพาะกับชุมชนได้เป็นกลุ่มเกษตรกรทำนาเพื่อศึกษาวิถีชีวิตอย่างละเอียดในครั้งนี้ และกลับมาตอนปลายปี ๓ เพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งแก่ชุมชนในการทำโครงการสร้างเสริมสุขภาพกับกลุ่มทำนาดังกล่าว จากการติดตามนักศึกษาเข้าปัสัณษาชนสังเกต บ้านที่ประวัติชีวิตชาวนา และนั่งพูดคุยกับเกษตรกรด้วยตนเอง ในหมู่ที่ ๑ ตำบลท่าถ่าน พบว่า ชาวนามีวิถีชีวิตที่น่ายสนใจและสงสัยหนักหนาว่าทำไมถึงไม่มีใครจัดการให้ชาวนาไทยได้ลืมตาอ้าปากได้อย่างจริงจัง

ตามที่ทราบกันอยู่ว่าเกษตรกรเป็นอาชีพที่ต้องพึ่งพาสภาพอากาศ และระบบชลประทาน การปลูกพืชแต่ละชนิดต้องมีการลงทุนก่อนที่จะเก็บเกี่ยวพืชผลเพื่อขายเป็นรายได้ใช้หนี้ และเหลือใช้ต่อไป ดังนั้นต้องมีการวางแผนบริหารเงินอย่างเหมาะสมและมีระบบอื่นๆ รองรับอย่างดี สำหรับชาวนาในแถบภาคกลางที่มีระบบชลประทานอุดมสมบูรณ์สามารถปลูกข้าวได้ทั้งปี จึงมีการปลูกข้าวกันแทบไม่มีเวลาให้ดินได้พัก และเสี่ยงต่อการเจอน้ำท่วมฉะฉานในช่วงน้ำหลาก แต่ก่อนผมเคยสงสัยว่าทำไมถึงต้องมีข้าวชาวนาปลูกข้าวกันทั้งปี ที่มีการประกาศเตือนเรื่องน้ำแล้งหรือน้ำท่วม เพิ่งได้ทราบความจริงก็ครั้งนี้ ที่ต้องทำเช่นนั้นเพราะครอบครัวชาวนาอยู่ได้ด้วยรายได้จากการขายข้าวในแต่ละรอบ คุยกับชาวนาในภาคกลางหลายๆ จังหวัดจะพบคล้ายคลึงกันคือไม่ได้มีการทำบัญชีรายรับรายจ่ายสำหรับการปลูกข้าว พอชวนให้ลองทำดูก็จะไม่ค่อยมีคนอยากทำกัน ส่วนมากจะพอใจกับตัวเลขรายได้จากการขายข้าวเมื่อสิ้นรอบนารอบหนึ่ง เมื่อถามถึงค่าใช้จ่ายสำหรับข้าวรอบนั้นก็จะจำไม่ค่อยได้ บางรอบหากสภาพอากาศไม่ดี เกิดภัยพิบัติหรือมีโรคข้าวเกิดขึ้นอาจเกิดการขาดทุนขึ้น

ได้ ดังนั้น จริงๆ แล้วหากมองในแง่กำไรขาดทุนการปลูกข้าวหลายรอบต่อปีอาจไม่ได้ทำให้ได้กำไรมากเสมอไป แต่การปลูกข้าวหลายรอบช่วยให้ชาวนาสามารถใช้เงินต่อเงิน และส่งผลเสียลูกหลานเรียนหนังสือสูงๆ ได้

วงจรชีวิตการทำนาแถบพนมสารคามที่นักศึกษา มาศึกษาเริ่มจากการเผาตอซังหรือหมักตอซัง ต่อด้วยทำเลนทำเทือก ซึ่งปัจจุบันแม้แต่ทำเลนก็มีการจ้างแรงงานพร้อมรถทำเลน ทำเทือกกันแล้วคิดค่าแรงต่อไร่ จะเห็นว่า พอเริ่มทำนารอบใหม่ก็เริ่มต้องมีเงินสำรองจ่ายไว้ก่อนแล้ว จากนั้นก็เตรียมเมล็ดพันธุ์ข้าวปลูก บางบ้านอาศัยข้าวปลูกจากข้าวที่เก็บเกี่ยวรอบที่แล้ว บางบ้านซื้อพันธุ์ข้าวปลูก หลังจากแช่น้ำและตากไว้เรียบร้อยแล้วถึงขั้นการหว่าน ซึ่งที่พนมสารคามก็มีการจ้างแรงงานหว่านเมล็ดข้าวกัน ต่างจากแถบปทุมธานีเมื่อ ๕ - ๖ ปีก่อนที่เคยไปคุยด้วยยังหว่านเมล็ดข้าวกันเองอยู่เลย ที่พนมสารคามจ้างหว่านข้าวเป็นค่าแรงต่อไร่เช่นกัน หลังจากนั้น จะปล่อยน้ำเข้านาให้สูงระดับสะดือข้าว เริ่มให้ปุ๋ยหลังหว่านครั้งแรกประมาณ ๒๕ - ๓๐ วัน ครั้งที่สองประมาณ ๔๕ - ๖๐ วันหลังหว่าน เรื่องปุ๋ยนี้เป็นค่าใช้จ่ายที่สูงมาก รายการหนึ่งในการปลูกข้าว ปุ๋ยเคมีลูกหนึ่ง (๕๐ กิโลกรัม) ราคา ๗๐๐ - ๘๐๐ บาท ตกต้นหนึ่งรวม ๑๕,๐๐๐ บาท หากผมจำไม่ผิดตอน ๕ - ๖ ปีก่อน ที่คุยกับชาวนาแถบปทุมธานีปุ๋ยเคมียังต้นหนึ่ง ๘,๐๐๐ - ๑๐,๐๐๐ บาทเท่านั้น เทียบกับปุ๋ยชีวภาพปัจจุบันลูก ๕๐ กิโลกรัมราคาอยู่ที่ประมาณ ๕๐๐ - ๖๐๐ บาท แต่ก็ยังมีชาวนาที่ใช้น้อยอยู่ ทั้งที่รัฐบาลประกาศเรื่องเกษตรอินทรีย์เป็นวาระแห่งชาติเมื่อหลายปีก่อน ได้คุยกับคนที่อยู่ในธุรกิจปุ๋ยและสารเคมีทางการเกษตรก่อนหน้านี้และร้านค้าสารเคมีในชุมชนยืนยันตรงกันว่าธุรกิจสารเคมีทางการเกษตรมีทั้งบริษัทยักษ์ใหญ่และนักการเมืองควบคุมอยู่ เป็นผลประโยชน์มหาศาล มีทั้งการปั่นราคาขึ้นลง บางครั้งเป็นรายวันเหมือนตลาดหุ้น เป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้

การใช้สารชีวภาพทดแทนปุ๋ยเคมีและสารกำจัดศัตรูพืชเป็นไปได้อย่างเชิงซ้ำ กลับมาที่ชาวนาการที่ต้องใช้ปุ๋ยไม่ว่าจะเป็นปุ๋ยเคมี ปุ๋ยชีวภาพ หรือบางรายที่ที่ใช้ผสมผสานกันก็ต้องมีการไปซื้อจากร้านค้าหรือกลุ่มสหกรณ์ก็ต้องใช้เงินทั้งสิ้น หากไม่มีเงินเก็บส่วนใหญ่ก็ต้องกู้เงินหรือติดเงินค่าปุ๋ยร้านค้าก่อนเมื่อขายข้าวได้จึงมีการนำเงินมาใช้ ดอกเบี้ยตามที่ทราบกันร้อยละ ๒ - ๓ ต่อเดือน อาจใช้คืนเป็นข้าวหรือเงินก็ได้แล้วแต่ตกลงกัน ทำให้ชาวนามีทางเลือกน้อยลงในการขายข้าวให้แก่โรงสีหรือผู้ซื้อที่ให้ราคาสูงกว่าได้ เมื่อข้าวเริ่มออกกรวงก็ต้องมีการให้ทั้งสารกำจัดแมลง สารกำจัดวัชพืช ฮอร์โมนบำรุงซึ่งขึ้นกับประสบการณ์ของชาวนาที่ใช้กันแล้วได้ผล และค่าโฆษณาของตัวแทนขายยาที่ออกมาโฆษณาถึงในหมู่บ้านถึงสรรพคุณต่างๆ ซึ่งสารเคมี ฮอร์โมนเหล่านี้ก็เป็นรายจ่ายที่สูงเช่นเดียวกัน ไม่นับรวมค่าจ้างในการหว่านปุ๋ยและฉีดพ่นสารเคมีทางการเกษตร เมื่อข้าวโตเต็มที่พร้อมเก็บเกี่ยว มีอายุตั้งแต่ ๗๕ - ๑๑๐ วันแล้วแต่พันธุ์ข้าว ก็จะจ้างรถเกี่ยวข้าวมาเก็บเกี่ยว โดยรถเกี่ยวข้าวที่พนมสารคามมีสองแบบทั้งแบบเกี่ยวหวดและฟันเมล็ดข้าวเปลือกออกมาใส่ถุงภายนอก และแบบรถเกี่ยวที่จะอ้อมข้าวขึ้นไปด้านบนตัวรถบรรจุใส่ถุงภายในตัวรถออกมาเรียบร้อย ค่าจ้างเกี่ยวข้าวเป็นรายจ่ายสุดท้ายสำหรับการทำนาแต่ละรอบ เพราะจะมีพ่อค้ามารับซื้อถึงที่นา หรือขนไปขายที่ร้านที่ค้ำค่าปุ๋ย ค่าสารเคมีไว้ รายได้

จะมากจะน้อยขึ้นกับผลผลิตต่อไร่ ส่วนมากแถบพนมสารคามจะได้ประมาณ ๗๐ - ๘๐ ถังต่อเกวียน หากนำไปจำหน่ายกับโรงสีตามนโยบายรัฐบาลก็จะได้ราคาปัจจุบันข้าวหอมเกวียนละ ๑๔,๕๐๐ บาท แต่จะโดนหักความชื้น และคุณภาพข้าวอื่นๆ อีกเหลือประมาณ ๑๐,๐๐๐ - ๑๒,๐๐๐ บาทต่อเกวียน แต่กว่าจะได้เงินก็ ๗ - ๘ เดือน ซึ่งชาวนารอไม่ได้ และเจอปัญหาว่าบางโรงสีพอไปจำหน่ายก็บอกว่าหมดโควตาแล้วไม่รู้จะไปรับข้าวจากที่ไหนมา ชาวนาเล่าให้ฟังถึงข้อดีข้อเสียเกี่ยวกับการประกันราคาข้าว และการจำนำข้าว แต่เพื่อไม่ให้เป็นเรื่องการเมืองเกินไปจึงไม่ขอกล่าวรายละเอียดในที่นี้ แต่ตรงเรื่องการรับซื้อข้าวเป็นจุดสำคัญจุดหนึ่งที่จะแสดงให้เห็นว่าภาครัฐมีความใส่ใจในการแก้ไขปัญหาของชาวนามากน้อยเพียงไร

การจัดการเพื่อให้ชาวนามีความเป็นอยู่ที่ดีจึงควรคำนึงถึงขั้นตอนต่างๆ ที่ชาวนาต้องมีการออกเงินเสียค่าใช้จ่ายต่างๆ หากมีระบบสหกรณ์ที่ดีสอนชาวนาให้รู้จักทำบัญชีบริหารจัดการรายรับรายจ่ายตลอดทั้งปี จัดการเรื่องการลดต้นทุนการผลิต ลดการใช้สารเคมี มีการจัดการเรื่องเงินกู้เพื่อการปลูกข้าวตลอดวงจร และมีการจัดการโรงสีในชุมชน สนับสนุนและรับซื้อข้าวจากกลุ่มสหกรณ์และโรงสีชุมชนอย่างเป็นระบบเชื่อว่าชาวนาน่าจะลืมตาอ้าปากและมีสุขภาวะที่ดีได้อย่างแท้จริง